

Олена Онаць,
кандидат педагогічних наук,
завідувачка відділу ЕУЗСО
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна
olena.onats@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА КЕРІВНИКА УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ЯК КОМПЛЕКСНИЙ УПРАВЛІНСЬКИЙ ДОСВІД

Народна культура взагалі, і народна педагогічна культура зокрема, виникли на зорі людства і є значно старшими за культуру професійну, що з'явилася лише з переходом суспільства на стадію поділу розумової і фізичної праці. Оскільки культура є концентрованим досвідом попередніх поколінь, вона дозволяє кожній людині не лише засвоїти цей досвід, але й брати участь у його якісному збагаченні. За всіх часів існування людства старше покоління накопичує і передає молодшому знання, уміння, навички та досвід. Із зміною епох особистий приклад представника свого племені поступався місцем спочатку особистому прикладу батька, пізніше урокам нерідних, чужих людей – професійних педагогів. На зміну наскельному живопису прийшла навчальна література, обряди прадавніх ініціацій змінилися на інші форми і традиції. Досвід навчання й виховання, історично здійснений і накопичений людством у педагогічній діяльності, зберігається, доповнюється і передається у вигляді педагогічних пам'яток: рукописів, книг, трактатів, настановлень, мемуарів, педагогічних традицій, що передаються від покоління до покоління.

Отже, педагогічний, а, відповідно, й управлінський досвід – це закріплення єдності знань, умінь і навичок, що переростає в дієву модель за певної ситуації – це програма, прийнята в якості зразка при розв'язанні завдань різної складності.

З огляду на те, що із феноменами професійної й інших видів культур виникають і специфічні інститути, призначені для її розвитку, збереження й поширення. До них належать архіви, музеї, бібліотеки, театри, творчі спілки і об'єднання, видавництва і редакції, технічні і медичні галузі суспільства.

Водночас соціальні інститути професійної культури не охоплюють усієї педагогічної діяльності, а управлінської тим більше, хоча навчанням і вихованням, певною мірою, займаються не лише педагоги, а й практично всі члени суспільства. Процес індивідуального засвоєння досвіду різноманітний, в ньому беруть участь представники всіх професійних груп, але освітяни, зокрема керівники, продукують тільки їм властиві культурні цінності.

У процесі передачі й успадкуванні людьми накопиченого соціального досвіду можна виділити три основних рівні: *практичний; ціннісний; пізнавальний* та *соціальний досвід*, які є важливими для формування педагогічної культури керівника закладу загальної середньої освіти.

Практичний рівень характеризується усвідомленістю формування і реалізації цілей управлінської діяльності керівника закладу освіти.

Ціннісний рівень характеризується усвідомленістю його потреби в знаннях і оптимальних формах їх застосування.

Пізнавальний рівень характеризується ступенем оволодіння управлінськими знаннями як у середовищі професіоналів, так і за його межами.

Соціальний досвід на різних його рівнях передається від покоління до покоління, постійно доповнюючись, збагачуючись і модифікуючись.

Варто зазначити, що сама педагогічна професія – це *соціальний механізм, який створений суспільством для забезпечення потреби у прямій і цілеспрямованій передачі соціального досвіду від старших поколінь молодшим* за рахунок локалізації її в певному виді професійної діяльності й значення її для суспільства.

Освіта, як система, є соціально-педагогічним інститутом адресної і цілеспрямованої передачі такого досвіду. Педагогічна культура як явище нерозривно пов'язує дві суспільні системи – педагогіку і культуру та вимагає визначення її ролі як у системі педагогіки, так і в системі культури.

Професійний стандарт визначає такі загальні компетентності керівника закладу: *громадянську, соціальну, культурну, когнітивну та підприємницьку*.

Важливо, що серед загальних для всіх напрямів роботи і особистісного розвитку керівника закладу освіти у професійному стандарті юридично закріплена культурна компетентність[4].

Педагогічна культура є не тільки частиною загальнолюдської культури, у якій втілені моральні й духовні цінності освіти і виховання, а також способи творчої діяльності, які необхідні для обслуговування історичного процесу зміни поколінь, соціалізації особистості, здійснення освітньо-виховних процесів, а й є відображенням найвищого рівня культурної компетентності керівника[1;2].

Сутність педагогічної культури визначаємо як динамічну систему педагогічних цінностей, способів діяльності й професійної поведінки керівника, які реалізуються через такі компоненти: управлінсько-педагогічна позиція і особистісні якості; психолого-педагогічна компетентність; культура педагогічного мислення та творчий характер управлінської діяльності; реалізація управлінського потенціалу керівника; саморегуляція і саморозвиток особистості і культура професійної поведінки керівника – педагога[2].

Розглядаємо педагогічну культуру керівника закладу освіти своєю якісною оцінкою досвіду його управлінської діяльності, його професійної компетентності й управлінської культури, що становить той комплекс знань, умінь і навичок, досвіду, особистісних цінностей та установок, поведінки і стилю керівництва, досвіду педагогічної і управлінської діяльності яким робить фахівця управлінської діяльності майстром своєї справи.

З метою забезпечення ефективного управління функціонуванням і розвитком закладу освіти й свого особистісного розвитку і самореалізації власного потенціалу керівнику потрібний високий (індивідуально-творчий рівень сформованості педагогічної культури, який свідчить про те, що керівник здійснює ефективне управління закладом освіти, реалізує наукові підходи, створив інноваційну школу; він мобільний, упевнений, володіє презентаційними вміннями і політичними прийомами; творча позиція, індивідуальність виражена яскраво; має гуманну чітко сформовану педагогічну

позицію, що поєднується з творчим ставленням до управлінської діяльності; гармонійна людина; він сам створює авторські концепції, проекти, методики, технології; креативний; склався індивідуальний стиль і почерк тощо[4].

Без певного мінімуму педагогічних й управлінських компетентностей як базису педагогічної культури неможливе формування високої загальної й педагогічної культури особистості керівника і педагога-предметника набуття ними необхідного соціально-педагогічного досвіду якісної практичної діяльності:

– цей мінімум включає *загальні принципи* управління, лідерства і менеджменту, навчання дітей і дорослих, виховання, володіння певними формами і методами, прийомами впливу та мотивації. Такі знання є обов'язковими для всіх, хто працює в освітній сфері, оскільки кожна людина тією чи іншою мірою є педагогом і керівником, виступає в ролі вихователя. Висока загальна й педагогічна культура особистості керівника передбачає наявність мінімально необхідних, але достатніх управлінських і педагогічних знань, умінь, навичок і здібностей;

– педагогічна культура керівника *передбачає наявність сукупності спеціальних знань і досвіду їх реалізації* в професійній управлінській діяльності. Її специфічним проявом є формування професійного типу стратегічного мислення, що накладає специфічний відбиток на весь спосіб мислення й стилю управлінської поведінки керівника. Вона якісно характеризує його діяльність, діяльність вчителя, стиль керівництва і тип управлінського впливу на такі спільноти, як родина чи педагогічний колектив:

– педагогічна культура *є не тільки частиною загальної культури, суспільства в цілому, кожної окремої особистості*. Її важливість полягає в тому, що вона є культурою конкретної професійної групи освітян, певного педагогічного колективу, конкретного керівника закладу;

– з одного боку, педагогічна культура *є особливою підсистемою, особливим видом культури*. З іншого боку, вона виступає елементом, що є

властивим для кожного виду культури, пов'язуючи його із системою соціального-культурного успадкування;

– педагогічна культура як *складова загальнолюдської культури* має тісний зв'язок з національною культурою. Принципами діяльності будь-якого керівника українського закладу освіти можуть бути такі символи, як: інтелект, мудрість, віра, свобода – культуротвірні компоненти середовища української ментальності. Адже національна ментальність є реальною психологічною основою формування педагогічної культури керівника та членів колективу;

– педагогічна культура *є не лише суспільною, а й особистісною цінністю* самого керівника. Його досвід у реалізації досягнень педагогічної культури акумулює в собі такі складові: особистісні культурні цінності, ідеали, адекватне ставлення до навколишнього світу, прагнення до інноваційного розвитку закладу освіти, до особистісного професійного зростання, до покращення якості життя.

Як відомо, керівник є обличчям того закладу, який очолює. Характер й якість інновацій, які впроваджує керівник закладу освіти, безпосередньо залежать від його особистості, бо культура людини завжди має особистісне підґрунтя. Її цінностями, зазвичай, стають пережиті події та власний досвід, сповнені різними полярними емоціями. Справжня культура завжди здійснює передачу і прямий вплив пережитого від однієї людини до іншої за допомогою мови почуттів, емоцій, вражень, захоплень. Це мова особистісної культури, що є надзвичайно важливим для успішної управлінської діяльності керівника.

Особистісна культура включає не лише слова, гасла, а й відчуття приналежності до національного менталітету. Керівник закладу освіти, маючи власний управлінський і педагогічний досвід, уособлення певних цінностей, і здійснюючи вплив на іншу особистість, має керуватися у своїх діях і вчинках особистісним ставленням як до того, що він хоче сказати, так і до людини, до якої звертається. Почуття й емоції керівника завжди передаються його підлеглим. Його сміливість, справедливість, віра, принциповість, страх, благородство породжують схожі відчуття й у співробітників. У разі потреби

керівник здійснює вплив, виховує, викликаючи необхідну активність. Рушійною силою цього має бути його особистий душевний стан, який він передає підлеглому. Якщо керівник справді переживає ті цінності, які хоче втілити, він завжди знайде потрібні вербальні та невербальні засоби спілкування, емоції й посмішку, які налаштують людину на потрібний емоційний стан, на правильні переживання.

Особистісно-ціннісний досвід сприяє матеріалізації цінностей керівника у його професійній життєдіяльності. Про рівень сформованості педагогічної культури керівника її інтегративному значенні можна говорити лише за умови сформованого його особистісного ставлення, його ідей і задумів. Без особистісного переживання культура залишається порожнім словом, яке швидко можна забути, не надаючи йому ніякого значення. Серед безлічі цінностей, які пропонує педагогічна культура, дієвими є лише ті, які пережиті керівником на особистісному рівні. Лише реально пережите і відчуте дає бажаний ефект і результат. *Особистісно-ціннісний досвід означає, що цінності людини матеріалізувалися не лише на рівні розуму й слів, а в душі й серці.*

Управлінський і особистісний досвід, самоактивність в національному культуротворенні, національна самосвідомість, рівень педагогічної культури керівника у впровадженні культурологічного підходу в управлінні, його сприйняття і дотримання культурних національних і світових цінностей є дуже важливим. Це забезпечує використання національних цінностей, національних символів та національних звичаїв і традицій найбільш оптимально, якщо він хоче підвищувати рівень власної педагогічної культури та культуру колективу ввіреного йому закладу освіти зробити дієвою, результативною і позитивною[3].

Отже, педагогічна культура як елемент загальної культури й якісна характеристика рівня управлінської, психолого-педагогічної компетентності керівника впливає на розвиток учасників освітнього процесу закладу освіти, його культурно-освітнє середовище в усіх його наскрізних взаємозв'язках, на формування демократичних цінностей, партнерської взаємодії, пошук нових

методів і способів національно-патріотичного виховання української нації, що потребує нових підходів і механізмів в умовах війни й у період повоєнного відновлення України.

Література

1. Калініна Л.М., Онаць О. М., Калініна Г.М. Культура як цивілізаційний феномен в управлінській діяльності керівника. Сучасні тенденції розвитку організаційної культури загальноосвітнього навчального закладу в інформаційному суспільстві: Матеріали Всеукраїн. наук.-прак. конференції, 10 квітня 2014 р. Київ: Педагогічна думка, 2014. С. 32–43

2. Онаць О. М. Феномен педагогічної культури у змісті підручника для керівника загальноосвітнього навчального закладу / О. М. Онаць // Проблеми сучасного підручника. - 2015. - Вип. 15(2). - С. 104-118. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2015_15\(2\)_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2015_15(2)_12).

3. Онаць, Олена Миколаївна (orcid.org/0000-0003-3323-1289) (2019) Культурологічний модус формування національної свідомості та самосвідомості в опорному закладі освіти In: Problems and achievements of modern science : coll. of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with materials of the International scientific-practical conf., Cork, May 6, 2019 NGO «European Scientific Platform», м. Корк, Ірландія, стор. 33-36. ISBN 978-617-7171-80-4 \

4. Професійний стандарт керівника (директора) закладу загальної середньої освіти (2021).

<https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profesijnij-standart-kerivnika-direktora-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti>

Любов Пена,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника,

e-mail: liubov.pena@pnu.edu.ua

ЛЕКСЕМА «ВИШИВАТИ» ТА ЇЇ ПОХІДНІ В ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛАХ

Оскільки вишивкуцілком справедливо вважають невід’ємною складовою української культури, своєрідним маркером української ідентичності, то, зрозуміло, слова на позначення всього, що стосується цього виду рукоділля,